

ÂŞIK REYHANI VE ÂŞIK MAHZUNİ'NİN ŞİİRLERİNDE GURBETÇİ TÜRKLER

EXPATRIATE TURKS IN THE POEMS OF AŞIK REYHANI AND AŞIK MAHZUNİ

ТЕМА ТЮРКСКИХ ЭМИГРАНТОВ В ПОЭЗИИ АШЫКА РЕЙХАНИ И АШЫКА МАНЗУНИ

Oğuzhan YETİŞTİ*

Öz

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da başlayan sanayileşme hareketlerinin sonucu olarak iş gücü açığının ortaya çıkmasıyla beraber Türkiye'nin de içinde bulunduğu az gelişmiş ülkelerden işçi talep edilmesi üzerine başlayan göçler hızlı bir şekilde ilerleyen yıllarda artarak devam etmiş ve bugün gurbetçi Türkler olarak adlandırdığımız kesim ortaya çıkmıştır. Türklerin özellikle Almanya başta olmak üzere yerleştikleri ülkelerde birçok sıkıntı ve sorunlar çektiği görülmüştür.

Gurbetçi Türklerin bu durumu birçok filme, romana, şiire konu olmuştur. Âşık tarzı şiir geleneğimizde de işlenen bir konu haline gelmiştir. 20.yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan âşıklarımızdan Âşık Reyhani (1934-2006) ve Âşık Mahzuni (1939-2002)'de şiirlerinde Avrupa'ya giden işçilerimizi, onların sorunlarını ve sıkıntılarını dile getirmiştir.

Bu çalışmamızda öncelikle 20. yüzyılda Âşık tarzı şiir geleneğinin durumunu ele almaya ve geleneğin içerisinde yer alan Âşık Reyhani ve Âşık Mahzuni'nin yerini ortaya koymaya çalışacağız. Devamında ise âşıklarımızın Avrupa'ya giden gurbetçi Türklerimizi konu edindikleri şiirlerinden örnekler sunarak bunları inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık geleneği, âşık, şiir, gurbet.

Abstract

After The World War II, as a result of industrialization movements started in Europe, with the beginning of immigrations on employer request from

* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi. Edirne/TÜRKİYE
(oguzhanyetis@gmail.com)

underdeveloped countries including Turkey had been continued rapidly, arising in upcoming years and emerged society we called “expatriate Turks” today. It was showed that Turks have gone through many troubles in countries, they have settled, especially being in the first place Germany.

This condition of expatriate Turks were subject to many movies, novels and poetries. “Aşık” type was become a subject which is handled in our poetry tradition, too. Furthermore, our “Aşık”s Aşık Reyhani, Aşık Mahzuni who lived in the second half of 20th century had sheded on light to problems and troubles of employers who went to Europe.

First of all, in this study, we will try to examine the condition of “Aşık” type poetry tradition in 20th century and reveal the position of Aşık Reyhani and Aşık Mahzuni which includes in this tradition. Subsequently, we will try to examine showing examples of “Aşık”s from the poetries which include expatriate Turks who went to Europe, as a subject.

Keywords: The ashik tradition, ashik, poem, abroad.

1.Giriş

II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı Avrupa ülkeleri, sanayileşme faaliyetlerine hız vererek kalkınma ataklarına başlamışlardır. Almanya, Belçika, Hollanda ve Fransa gibi gelişmiş ülkeler, ekonomik kalkınmayı sağlayabilmek için az gelişmiş, aşırı nüfuslanmış Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'dan işçi talebinde bulunmuşlardır. Ucuz insan gücüne duyulan bu ihtiyaç sonrasında Almanya ile 31 Ekim 1961 yılında yapılan bir antlaşma ile ilk işçi göçleri için kapı açılırken zamanla diğer Batı Avrupa ülkeleri ile de antlaşmalar yapılarak göçlerin ardı arkası kesilmemiş ve bu durum günümüze kadar aralıksız bir şekilde devam etmiştir.

Türkler, 1950'li yıllardan itibaren iyi bir yaşam sürme, para kazanma ümitleri içerisinde memleketlerinde kalkarak Avrupa'ya doğru göç etme sürecine başlamışlardır. İlk süreçte ailelerini yanlarına almayan erkekler gittikleri ülkelerde kalıcı olarak kalmayacaklarını düşünüyorlardı. Bu sebeple paralarını kazanıp bir an önce memleketlerine geri dönmek için çalışmışlardır. Fakat bu durum beklenildiği gibi olmamış 1970'li yıllarda eş ve çocuklarını da yanlarına alarak temelli olarak Avrupa'ya yerleşme kararı almışlardır.

Avrupa'da misafir konumunda olan Türklerin oraya kalıcı olarak yerleşmeleri ile de birçok sorun ve sıkıntı ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle yabancı oldukları bir kültüre adapte olma zorluğu içerisinde kalan Türkler, memleketlerinden uzakta kalarak gurbette yaşama ve “gurbetçi” olma durumuna düşmüşlerdir. Gurbetçi Türklerin Avrupa'da var olma mücadelesi ise filmlere, romanlara ve şiirlere konu olarak kendisine yer bulmuştur.

Türk sinemasında Orhan Aksoy'un “Almanyalı Yarım” (1974), Şerif Gören'in “Almanya Acı Vatan” (1979), Kartal Tibet'in “Gurbetçi Şaban” (1985) gibi filmlerinde Batı Avrupa'ya gerçekleşen işçi göçünün sinemaya yansımaları görülürken; Türk edebiyatında ise işçi göçü Adalet Ağaoğlu'nun “Fikrimin İnce Güllü”, Bekir Yıldız'ın “Türkler Almanya'da”, Fakir Baykurt'un “Duisburg Üçlemesi” romanlarında konu edinilmiştir. Aşık tarzı şiir geleneğimizde de gurbetçi Türkler

âşıkların şiirlerinde bir tema olarak işlenmiştir. Âşık Reyhani (1934-2006) ve Âşık Mahzuni (1939-2002)'de şiirlerinde gurbetçilerimizin sorunlarını ve sıkıntılarını dile getirerek onların sesi olmaya çalışmışlardır.

2.20.Yüzyılda Âşık Tarzı Şiir Geleneği

Derin bir geçmişe sahip olan Âşık şiiri, günümüze kadar kuşaktan kuşağa aktararak gelmiştir. İslamiyet öncesine kadar uzanan bu şiir geleneği, 20. yüzyıla gelindiğinde artık eski önemini kaybetmeye başladığı görülmüştür. Cumhuriyet devrinden sonra maddi ve sosyal hayattaki değişimler bu zümreyi yaratan ve besleyen toplumsal şartları da değiştirmiştir. Yeni bir iletişim çağına geçiş, sanayileşme, tekke ve medreselerin kapatılması sistemin değişmesiyle âşıklar zümresi yavaş yavaş ortadan kalkarak büyük merkezlerden kırsal kesimlere, gelişmenin az olduğu yerlere doğru gitmeye başlamıştır (Artun 2016: 391).

Âşık tarzı şiir geleneği, 19. yüzyılın edebiyata yansıyan yenileşme çabalarından esinlenmiş ve etkilenmiştir. Bu dönemde sanatlarını icra eden âşıklar, 19. yüzyılın kültürel ortamında yetişmişlerdir. Âşıklığa-başlama ve şiir söyleme yeteneğini kazanma açısından bir önceki yüzyıldan devraldıkları ve “bade içme motifi” olarak tanımlanan şiir söyleme yeteneğinin Tanrı tarafından verilen ilahi izinle ortaya çıktığı inancını taşıyorlardı. Anlatı dünyalarını, hikâye tasnif etme ve anlatma tekniklerini, yarışma ve atışma yapma ölçüt ve sonuçlarını buna göre oluşturarak tanımlamaktaydılar. Aynı zamanda bu dönemde âşıklar, saz çalıp çalmamalarına göre bir sınıflandırmaya tabii tutulmaktaydılar. “Saz şairi” ve “Meydan şairi” olarak iki ayrı adlandırma bulunmakta iken bilhassa saz çalan âşıklar diğerlerinden ayrılmaktaydı (Oğuz 2007: 166).

Bu yüzyılda halka doğru hareketi ve halk kültürünü ön plana çıkartan çalışmalar görülmekteyken bunun yanı sıra âşık edebiyatı yeni isim ve ürünlerle de güçlendirilmiştir. Bu eğilim, modern şairlerin “hece” veznini kullanarak “Beş Hececiler” gibi ekoller oluşturmalarına kadar uzanmaktadır. Millileşme hareketine paralel olarak dilin sadeleşmeye başladığı da görülmüştür. Âşıklar, hece ölçüsüyle milli nazım şekillerimize uygun olarak şiir söylemeye başlamışlardır. Yüzyılın başında geleneğe bağlı olarak şiir söyleyen âşıklar, önce şiirlerine ad vermek suretiyle değişikliğe gitmişlerdir. Yine cönklerde türkü, koşma olarak adlandırılan şiirler, konularına göre adlarla anılmaya başlanmıştır.

Osmanlı döneminde devlet desteği gören âşıklara Cumhuriyet dönemine gelindiğinde yardım edilmediği de görülmüştür. 1931’de Ahmet Kutsi Tecer ve 1964’te İbrahim Aslanoğlu tarafından Sivas’ta düzenlenmiş olan “Âşıklar Bayramı” ile âşıklık geleneğinin yaşatıldığı görülmüştür. 1966’da ise Konya Âşıklar bayramının düzenlenmesiyle artık yerel âşıklık geleneğinden Türkiye âşıklık geleneği sürecine geçilmiştir.

1927 yılında kurulmuş olan Türk Halk Bilgisi Derneği, yaptığı araştırma ve yayınlarla âşık edebiyatının aydınlar arasında tanınması ve onlar tarafından desteklenmesi yönünde önemli bir katkı sağlamıştır. Yine Halkevlerinin kurulması, derleme çalışmalarının başlaması da halktaki değerlerin ortaya çıkması açısından

önemlidir. 1930 yılında Sivas'ta maarif müdürlüğü yapan Ahmet Kutsi Tecer'in Âşık Veysel'i tanınması ve 1931 yılında Sivas'ta düzenlenen Halk Şairleri Bayramı'nda Âşık Veysel'in halk kitlelerine tanıtılması önemli bir adımdır.

Bu yüzyılın başlarında Veysel'in köy enstitüsünde saz hocalığı yapması ve TRT radyolarında programlara katılması, yine köy enstitülerinde saz hocalığı yapan Ali İzzet Özkan'ın şiirlerinin Ülkü Mecmuası'nda yayımlanması, Behçet Kemal Çağlar'ın Ankaralı Âşık Ömer mahlasıyla âşık tarzı şiirler yazması gibi gelişmeler dikkate değerdir (Artun 2016: 392-393).

Ocal Oğuz, 20. yüzyılı âşıklar üzerine yapılmış araştırmalar açısından "altın devir" olarak nitelendirmektedir. Bu dönemde yapılan çalışmalarda, önceki yüzyıllarda yaşayan âşıklar üzerine yapılan cönk ve mecmualardan derleme ve şiirlerden hareketle hayat hikâyesi belirleme gibi yöntemlerin yanı sıra, yaşayan âşıkların tafsilatlı hayat hikâyeleri ve bütün şiirlerini kapsayan daha güvenilir bilgi oluşturma çabalarının öne çıktığını görmekteyiz. Matbaa ile başlayan teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak âşıklar, eserlerini doğrudan halka ulaştırmada kitap, kaset, plak vb. imkânları kullanmış, böylece geçen yüzyıllarda yaşayan âşıklara göre haklarında daha fazla ve güvenilir birinci elden belge ve bilgi bırakmışlardır. Bu yönüyle 20. yüzyıl âşık edebiyatının daha nesnel temeller üzerinde değerlendirilmesinin alt yapısını hazırlamıştır (Oğuz 2007: 172).

20. yüzyılın ikinci yarısında ise âşıklarımız teknolojik gelişmelere paralel olarak sözlü-yazılı ortamdan sonra elektronik ortam üzerinden de plak, kaset ve cd'ler aracılığıyla seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Özellikle Âşık Mahzuni, döneminde çıkardığı plak ve kasetlerle popülerliğini arttırdığı bilinmektedir. Bu durum onun geniş halk kitleleri tarafından tanınmasını, bilinmesini sağlamıştır.

Yine bu yüzyılda ulaşım şartlarının daha iyi bir duruma gelmesiyle âşıklarımız yurt içinden sonra yurt dışında da seyahatlere çıkarak Avrupa'nın farklı şehirlerinde verdikleri konserler ile farklı ortamlarda eserlerini icra etme şansı bulmuşlardır (Düzgün 2012: 302-303). Âşık Reyhani ve Âşık Mahzuni'de sanatlarını icra etmek üzere çeşitli konserlere, etkinliklere katılmışlardır. Özellikle Almanya'ya yaptıkları seyahatlerde gurbetçilerimizin oradaki varlıklarını görme imkânı bulmuşlar ve onların ilgileri ile karşılaşmışlardır.

20. yüzyılda eser veren âşıkların şiirlerine, kullandıkları nazım şekillerine bakacak olursak, 19. yüzyıldaki üstatlarının denediği tür ve nazım şekillerini denemeyi sürdürdükleri görülmüştür. Bu çerçevede aruz vezniyle yazılan şiirlerde "divan", "selis", "kalenderî", "satranç", "murabba", "muhammes", "müseddes" gibi aruzlu biçimleri kullanmaya devam etmişlerdir. Bu dönem hece şiirlerinde şekil bakımından 19. yüzyıldan ayrılan özellikler görülmez. Gelenek etkin bir şekilde yüzyıl boyunca devam edecektir. 5, 7, 8, 11 heceli koşma tarzı çeşitlemeleriyle ve konu bazındaki farklılaşmalarıyla, gelenekte aldığı "semai", "güzelleme", "taşlama" gibi adlarla devam etmiştir (Oğuz 2007: 172-173).

3. Âşıklık Geleneği İçerisinde Âşık Reyhani ile Âşık Mahzuni'nin Yeri

Âşık tarzı şiir geleneğinin 20.yüzyılda adından söz ettiren âşıklarından olan Âşık Reyhani ve Âşık Mahzuni, gelenek içerisinde önemli bir konumda yer almaktadırlar. Asıl adı Yaşar olan Reyhani, 1934 yılında Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı Alvar köyünde dünyaya gelmiştir. Babası, ortakçılık ve çobanlık yaparak geçimini sürdürdüğü için Yaşar'ın çocukluğu Alvar yakınındaki Pasinler'in Tepelik ve Horasan'ın Aşağı Tahir Hoca köylerinde geçmiştir.

İlkokul ve ortaokulu 1960'lı yıllarda dışarıdan bitirme sınavlarına girerek tamamlayan Yaşar, okuma-yazma öğrenmesinin ardından Kerem ile Aslı hikâyesi, Emrah ve Sümmani ile ilgili kitapları okumuş ve bunlar onun bir uğraşı haline gelmiştir. 12-13 yaşlarındaiken Göreşken Baba Türbesi civarında uykuya dalan Yaşar'a rüyasında ihtiyar bir kişi tarafından şerbet sunulur, ancak onu içme imkânı bulamaz. Alvarlı Mehmet Lütfi Efendi onun avucuna bir boncuk bırakır ve o esnada yattığı yerin yakınından geçmekte olan atların sesiyle uyanır. Bunun üzerine Yaşar'da hastalık belirtileri görülür ve çeşitli tedaviler sonrası sağlığına kavuşur.

Yaşar, rüyasını takip eden günlerde başlayan ve birkaç yıl devam eden aşkıını 16-17 yaşlarındaiken açıkça ifade etmeye başlar. Hatun adlı bir komşu kızını seven Yaşar, kendisini âşık şiirinin büyüü atmosferinde bularak kırık dökük, şiire benzeyen ilk mısralarını da bu dönemde söylemeye başlar.

Sarıkamış'ın İslamsor köyündeki bir tanıdığından kavak ağacından yapılmış eski, kırık bir saz almasıyla onunla oyalanmaya başlar. Daha sonra Pasinler ilçe merkezindeki kahvehanelerde yapılan âşık programlarının müdavimi olur ve burada yapılan âşık fasıllarının dikkatli bir dinleyicisi de olur.

Askerlik öncesinde Hasankale'de görüşüp tanıştığı Âşık Hicrani ile Erzurum'da görüşen Yaşar, Behçet Mahir'in de bulunduğu bir ortamda o güne kadar "Dertli" mahlasını kullanan şaire Hicrani tarafından "Reyhani" mahlası teklif edilir. Böylelikle Reyhani mahlasını kabul ederek şiirlerinde bunu kullanmaya başlar. Hicrani ile birlikte İspir, Bayburt, Erciş, Van ve Ahlat'a giderek âşık tarzı şiir geleneğini yakından tanıma ve dönemin ünlü âşıklarıyla tanışma fırsatı bulur. Reyhani, Hicrani'den sonra Nihani, Cemal Hoca, Huzuri, Dursun Cevlani ve Tursun Şahbaz (Mihmani)'ı usta olarak kabul etmiş ve onlardan etkilenmiştir.

Âşıklığı bir meslek olarak kabul eden ve geçimini sazıyla sağlamaya çalışan Reyhani, bir dönem Erzurum Belediyesi'nde memur olarak çalışmışsa da bu görevi uzun sürmemiştir. Daha sonra 1976 yılında Gölbaşı semtinde Âşık Nuri Çırağı ile birlikte açtığı âşıklar kahvesi ile geleneğe hizmet ederken, aynı yıl içerisinde Erzurum Halk Ozanları Kültür Derneği'nin başkanlığını 1989 yılına kadar yürütmüştür. 1998 yılında geçirdiği bir rahatsızlığının ardından uzun bir tedavi dönemi geçirmiştir ve bu süre içerisinde sanatını icra etmekte zorlanmıştır. 10 Aralık 2006 yılında Bursa'da hayata gözlerini yummuştur.

Reyhani'nin âşıklık geleneğimiz içerisinde yer edinen en önemli özelliklerinden birisi muamma çözme ve askı indirmesidir. Bir diğer özelliği ise iyi bir hikâye anlatıcısı olmasıdır diyebiliriz. Onun bu özelliği daha küçük yaşlarda okumaya başladığı halk hikâyelerinin etkisiyle gelişmiştir. Özellikle Kerem ile Aslı hikâyesinden etkilendiği bilinmektedir. Aynı zamanda sazıyla geçimini sağlamaya ça-

laşması ve doğaçlama şiir söylemeyi bilmesi onun dikkat çekici özelliklerinden bir başkasıdır.

Reyhani, sade bir Türkçe ve mahalli bir söyleyiş ile şiirlerini hece ölçüsü ve yarım kafiye kullanarak kaleme almıştır. Şiirlerinin içeriğinde ise daha çok toplumsal konuların ağır bastığını görmekteyiz (Düzgün 2015: 1-9). Reyhani, âşıklık geleneğine yapmış olduğu katkılar ile 20. yüzyılda adından söz ettirmiş bir isim olarak âşık edebiyatında yerini daima koruyacaktır.

Asıl adı Şerif Cırık olan Âşık Mahzuni Şerif, 1939 yılında Kahramanmaraş'ın Afşin İlçesine bağlı Berçenek Köyü'nde doğmuştur. Mahzuni'nin babasının adı Zeynel, annesinin adı Döndü'dür. "Şerif" ismi ona kendisi doğmadan bir süre önce ölen, çok iyi saz çalan ve şiir okuyan amcasının adını yaşatmak için konulmuştur.

Mahzuni, doğduğu köyde okul olmamasından dolayı Alembey Köyü'nde Lütfi Mehmet Efendi Medresesi'nde Kur'an eğitimi almıştır. Daha sonra ise köylerinde bir ilkokulun açılmasıyla medreseden ayrılarak bu okulda eğitimine devam etmiştir. 1956 yılında Mersin Üçüncü Astsubay Hazırlama Okulu'na kayıt yaptırmıştır. 1959 yılında bu okulu başarıyla bitirmesi üzerine Ankara Ordonat Tekniker Okulu'na başlar. Fakat çeşitli sebeplerden dolayı eğitimini tamamlayamaz. En son 1961 yılında Kuleli Askeri Lisesi'ne devam eder ve maddi zorluklar sebebiyle de eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalır.

Anne ve babasının zoruyla dayısının kızıyla evlendirilen Mahzuni'nin ilk evliliği kısa sürmüştür ve bu evliliğinden Züleyha adında bir kızı dünyaya gelmiştir. İkinci evliliğini İtalyan asıllı Sovina (Suna) ile yapmıştır. Bu evlilikten ikiz kız çocukları olmuştur. Son evliliğini ise ilkokul öğretmeni Fatma hanımla yapar ve bu evliliğinden de dört çocuk sahibi olur. Mahzuni, 17 Mayıs 2002 yılında kalp damarlarının tıkanması sonucu rahatsızlanarak hastaneye kaldırılır ve bütün müdahalelere rağmen kurtarılamayarak Almanya'nın Köln şehrinde hayata gözlerini yumar. Vasiyeti gereği, Nevşehir'in Hacı Bektaş Veli ilçesindeki Hacı Bektaş-ı Veli Türbesine defnedilir (Irmak 2017: 10-11).

Mahzuni'nin ozanlığa adım atışı 12 yaşlarındayken amcası Âşık Fezali (Behlül Baba)'den saz çalmayı öğrenmeye başlamasıyla olmuştur. Alevi yol ve erkânıyla tasavvuf bilgisini ise Şakir ve Cırık Baba'dan öğrenmiştir. Cırık Baba, saz çalıp nefesler de söyleyen bu kara kuru mahcup delikanlıya "Mahzuni" mahlasını vermiştir (İlknur 2002: 213). Sanatını oluştururken âşıklık geleneğinin güçlü temsilcilerinden olan Pir Sultan, Davut Sulari ve Âşık Veysel'den etkilenmiştir. "Halk için sanat" anlayışı doğrultusunda şiirlerinde ezilen, sömürülen, zulme uğrayan insanların yanında olmuş, bunun için zalimlerle, kötülerle, düzenbazlarla kavga etmekten, onları yermekten çekinmemiştir (Irmak 2017: 42-43).

Metin Turan, Mahzuni'nin sanatını ele alırken Türkiye'nin geçirdiği süreçte dikkate almak gerektiğini şu düşüncelerinde dile getirmiştir:

"Mahzuni Şerif'in sanatını ele alırken, Türkiye'nin 1950'lerden bu yana geçirmekte olduğu değişimi de dikkate almak ve özellikle onun, adını duyurmaya ve üretmeye başladığı 60 sonrası kültürel iklimi; ardından 1980'lerden sonra daha çok müzikal anlamda yapıtlarına yansıyan geleneksel halk müziği kalıplarını zorlayıcı,

özellikle de ozan geleneği içerisindeki sanatçıların ‘bildik’ tavırlarından ayrılışını doğru ve iyi irdelemek gerekir. 1970’lerde Mahzuni Şerif şiir ve müziğini siyasal iklim belirlemiş; 1980’lerden sonra ise kültürel kurumlaşmanın izlerinin daha ağır bastığı gözlenmiştir.” (Turan 2006: 125).

1990’lı yıllardan itibaren ise Âşık Mahzuni’nin tasavvufa meyletmeye başladığı görülmüştür. Sanatının olgunlaşmaya başladığı görülürken, en güzel eserlerini de bu dönemde vermeye başlamıştır. Bu dönemdeki eserlerinde o eski coşkulu Mahzuni’yi bulmak zor olsa da eserlerinde bir dinginlik, olgunluk göze çarpmaktadır. Son dönemlerinde daha çok nefesler, semahlar, düvaz-ı imamlar yazarak şiirlerinde ölüm konusunu işlemiştir (İlknur 2002: 216). Hece ölçüsüyle kaleme aldığı şiirleri anlamlı, ahenkli, içerikli, derin sözlerden oluşmakta olup kolay anlaşılır niteliktedir. Yaşadığı dönemde birçok ozanı etkilemiş ve Türk Halk Müziği’ne yüzlerce eser kazandırmıştır (Irmak 2017: 44).

Âşık tarzı şiir geleneği ve Türk halk müziği içerisindeki yerine değinecek olursak Âşık Mahzuni’nin âşıklık sanatını öğrendiği bir ustasının olması, şiirlerini saz eşliğinde icra etmesi, kendi eserlerinin başka ozanlar tarafından yorumlanması, doğaçlama şiirler üretmesi, halkın konuştuğu dili kullanması ve halkın sorunlarını şiirlerine yansıtması bakımından onun şiir geleneği ve halk müziği içerisinde bir temsilci olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Irmak 2017: 50).

Mahzuni, âşıklık geleneğimiz de özellikle Alevilik-Bektaşilik kültürüyle yoğrulmuş şiirini; Pir Sultan, Davut Sulari ve Âşık Veysel gibi ozanlardan aldığı etkiyle bütünleştirdiği sanatıyla yer edinmiştir. Kendine has oluşturmuş olduğu sanatının ölümünden sonrada ondan etkilenen ozanlar tarafından devam ettirilmesi onun bu geleneğe yaptığı katkıyı da açıkça göstermektedir.

O, Türk halk müziği içerisinde hem gelenekseli hem de modern kalıpları eserlerinde birleştirmesi bakımından diğer halk müziği sanatçıları arasında ayrı bir konumda yer almaktadır. Türkülerinde Anadolu insanının yaşamını konu edinmesi ve onlara bu müzik aracılığıyla ulaşıyor olması geniş kitleler tarafından sevilmesini sağlamıştır. Ortaya koyduğu eserlerinin günümüze kadar birçok sanatçı tarafından farklı biçimlerde icra edilerek gelmesi onun Türk halk müziği içerisinde ne derece kalıcı bir yer edindiğini göstermektedir.

4.Âşık Reyhani ve Âşık Mahzuni’nin Şiirlerinde Gurbetçi Türkler

Âşık şiirinde öteden beri var olan gurbet teması, bilhassa 1961 yılından itibaren Batı Avrupa’ya özellikle Almanya’ya doğru başlayan işçi göçleri sonrasında oraya giden Türklerin 1970’lerde bir kitle olarak orada var olmaya çalışmaları neticesinde 20. yüzyıl âşık tarzı şiir geleneğimiz içerisinde “gurbetçi” Türkleri konu edinen yeni bir tema olarak şiirlerde kendisine yer bulmuştur.

Âşık Reyhani ve Âşık Mahzuni, gurbetçi Türkleri konu edindikleri şiirlerinde özellikle Almanya’ya işçi göçü ile başlayan süreçte gurbetçi Türklerin yaşadıkları sorunları, sıkıntıları dile getiren şiirler kaleme almışlardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi âşıklarımız Almanya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin çeşitli şehirlerinde gerçekleştirdikleri konserler ile orada yaşayan gurbetçilerimizin duru-

munu görme şansı bulmuşlar ve bu durumdan etkilenerek şiirlerinde gurbetçi Türkleri anlatmışlardır.

Her iki âşığımızda şiirlerinde daima toplumu/insanı konu edinen bizi bize anlatan şiirler kaleme almayı tercih etmişler ve içinde yetiştikleri toplumun sorunlarına duyarsız kalmayarak sazlarıyla, sözleriyle bunu dillendirmişlerdir. Bu açıdan bu şiirler okunduğunda insanımızın yaşadığı dramı açıkça gözler önüne sermektedir.

Reyhani'nin gurbet temalı şiirlerini özellikle Almanya üzerinden anlattığı bilinmektedir. Bu duruma dikkatleri çeken Dilaver Düzgün, Reyhani'nin Almanya'yı konu edinen şiirleri için şu tespitte bulunmuştur: "*Reyhani'nin ortaya koyduğu Almanya şiirleri başlı başına incelenmeye değer eserlerdir. Denilebilir ki sadece âşık tarzı içinde değil, bütün Türk edebiyatında Almanya konusunu böylesine bir derinlik içinde ve bu kadar sıklıkla gündeme getiren bir başka şairimiz yoktur.*" (Düzgün 2015: 10). Bu tespitin ne kadar yerinde olduğu Âşık Reyhani'nin şiirleri okunduğu ve incelendiği zaman açıkça görülecektir. Yine Âşık Mahzuni için de aynı durum söz konusudur diyebiliriz. Mahzuni'de gurbetçi Türkleri konu edinen şiirlerini bilhassa Almanya üzerinden anlatmıştır.

"Elleri koynunda pınar başında" mısrasıyla başlayan şiirde Âşık Reyhani, gurbete giden kocasının ardından yedi çocuğuyla bir başına kalan bir gelinin hikayesini bize anlatır. Bilindiği üzere ilk gerçekleşen işçi göçlerinde ailelerini yanlarına almayan erkekler arkalarında onların dönmelerini bekleyen eş ve çocuklar bırakmışlardır. Anadolu'nun bağrında zorluklara göğüs gererek geçim derdinde olan bu kadınlar, kocalarının gurbetten dönmelerini ve onlardan gelecek bir haberi dört gözle beklemektedirler:

Elleri koynunda pınar başında
Almanya'ya doğru bakar o gelin
Yedi çocuğu var dördü peşinde
Feleğe dişini sıkar o gelin

Sordum derdin nedir konuşmaz dili
Yirmi beş yaşında bükülmüş beli
Mehmet'ten hatıra kalan mendili
Her gün göz yaşıyla yıkar o gelin

Gurbetçi görünce yarası kanar
Nerden ses gelirse o yana döner
Kapıdan geçeni postacı sanar
Fırlayıp dışarı çıkar o gelin (Düzgün 2015: 47).

Bir dönem Almanya'da bulunmuş olan Reyhani, mahalli bir söyleyişle kaleme aldığı şiirinin dörtlüklerinde gurbetçi bir Türkün yaşadıklarını gerçekçi bir şekilde anlatmıştır. Gurbetçi Türklerin Almanya'daki yaşamları Banof istasyonuna ayak basmalarıyla başlamıştır. Yabancıları oldukları bir ülkeye ve kültüre adapte olma süreci gurbetçilerimiz için sorun ve sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Almanya'da yapılan evlilikler ve bunun sonucunda doğan çocuklarda şiirde konu edinilmiştir:

Almanya'ya geleli başka hal oldu
Ben burada şaşırırem galirem
Son doğan çocuklar hep sarı oldu
Onun da sebebi muzdur bilirem

İlk gün geldiğimde Banof'ta galdım
Sonra Kastavus'ta bir avrat buldum
Yirmi beş yıl orda boşa gocaldım
Şimdi çarem bitti namaz gılirem (Düzgün 2015: 37).

Almanya'ya para kazanma ümidiyle giden gurbetçilerimizin ilerleyen yıllarda sayıca daha fazla artmaya başlaması üzerine Alman hükümetinin buna bir sınırlama getirmesiyle gurbetçilerin vatanlarına geri dönmeleri de söz konusu olmuştur. Gurbetçilerimiz Almanya'nın ekonomisini yeniden ayağa kaldırmak için canla başla çalışarak alın teri dökmüşlerdir. Bu sebeple emeklerinin sonucu olarak hak ettikleri karşılığı almak istemektedirler. Reyhani, gurbetçi Türklerin bu his ve duygularını onların sesi olarak şiirinde aktarmaya çalışmıştır:

Bana çek git deme Alman arkadaş
Aldığımı geri ver de gideyim
Hakkımı alırsam bir daha geri gelmem
Aldığımı geri ver de gideyim

Unuttuğum sürme ile kınamı
Harcadığım bunca geçen senemi
Verem ile öldürdüğün anamı
Aldığımı geri ver de gideyim (Aşır 2009: 87).

Bir başka şiirinin dörtlüklerinde ise Reyhani, Avrupa'daki gurbetçi işçilerimizin içler acısı durumuna şahit olmuş ve şiirine duygulu bir şekilde bunu aksettirmiştir. Gurbette yaşayıp vatanına hasret kalmanın yarattığı hüznün ve özlem duyguları şiirin mısralarında hissedilmektedir. Gurbetçi Türklerin yaşadıklarına dikkatleri çekmeye çalışarak, onların ne sebeple buraya geldiklerini aslında bir anlamda anlamaya çalışmamızı, düşünmemizi istemektedir:

Avrupa işçisi deyip geçmeyin
Gidip hallerini gördüm ağladım
Siz onlara yanlış değer biçmeyin
Baktım akıl fikir yordum ağladım

Vatan derken akar gözden yaşları
Harap olmuş otuz iki dişleri
Beyazlanmış kirpikleri kaşları
Genç Ali sen misin sordum ağladım (Aşır 2009: 88).

“Alamanya Kardaşımı Geri Ver” adlı şiirinde Âşık Mahzuni, gurbete giden işçilerimizin tekrar kendi anavatanlarına dönmelerini söylerken Anadolu’nun da onlara kucak açtığını dile getirir. Gurbetçilere “kardeşim” diye hitap eden Mahzuni, onları ne derece sahiplendiğini aslında bir anlamda göstermeye çalışır. Almanya’ya seslenerek vatandaşlarımızın asıl yurtlarının Anadolu olduğunu vurgulayarak bizi bizden ayıranlara karşı tepkisini şiirinde açıkça belli eder:

Onun burada taşı toprağı vardır.
Alamanya kardaşımı geri ver.
Düz ovası yeşil yaprağı vardır.
Alamanya kardaşımı geri ver.
Dön anam, dön babam
Anadolu’ya...
Bizi garip eden beyler utansın.
Haksız padişahın makamı yansın.
Pirenin emdiği devler uyansın.
Alamanya kardaşımı geri ver (Yağız 1999: 89).

“Almanya’ya Çağrı” adlı şiirinde ise Mahzuni yine aynı duygularla gurbetçilerimize seslenir ve Anadolu’nun onlara kucak açtığını dile getirerek “Anadolu bizimdir” der. Gurbete giderken arkalarında bıraktıkları acılı aileleri de özlemle onların dönüşünü bekler. Şiirinde Anadolu kadını temsilen Elif, Ayşe gibi isimleri zikrederek onların duygularına adeta tercüman olur. Bu sebeple şiiri aracılığıyla gurbetçilerin vatanlarına geri dönmeleri için çağrıda bulunur:

Bize küsüp bizden kaçıp gidenler
Dönüp gelin Anadolu bizimdir
Hiç bir ana yavrusunu bırakmaz
Binin gelin Anadolu bizimdir.

Vallahi billahi yemin edeyim
Benim toprağında ipe gideyim
El kapısı iyi değil ne deyim
Dönün gelin Anadolu bizimdir.

Bak Ayşe ağlıyor, Elif sızlıyor
Senin memleketin seni gözlüyor
Alamanya bize kimi gizliyor
Dönün gelin Anadolu bizimdir (Aktaş 1999: 213).

1961 yılında başlayan işçi göçleri ile ailelerini vatan topraklarında bırakan erkekler kısa bir süreliğine işçi olarak Almanya’da çalışıp geri döneceklerini düşünmekteydiler. Fakat beklenildiği gibi bir durum olmamış 1970’lere gelindiğinde göç süreci kalıcılığa dönüşmüştür. Mahzuni’de bu şiirinde “Alamanya sana giden gelmiyor” diyerek işçi göçünün aileye nasıl yansıdığını ele almıştır. Aile kurumunun işçi göçü ile bozulduğu neticesinde dul kalan eşler ve babasız kalan çocuklar o

dönemde yaşanan dramı göstermektedir. Mahzuni ise bir ozan olarak yaşananları şiiri aracılığıyla dile getirmiştir:

Para gelmiş Mehmed'imden Eşe'ye
Çocuklar çekilmiş kalmış köşeye
Yavrular babasız nasıl yaşaya
Alamanya sana giden gelmiyor

Aman yıkılası oy kula kulluk
Gelinler ağladı türedi dulluk
Mahzuni der bütün sebep yoksulluk
Alamanya sana giden gelmiyor (Zaman 1997: 358).

Mahzuni, "Gurbetçi" adlı şiirini 1976 yılında Avustralya'da yaşayan gurbetçi Türkler için kaleme almıştır. Şiirinin dörtlüklerinde memlekete duyulan özlemi, hasreti "bizim diyar" diyerek ifade ederken, gurbeti ise "zalim" olarak nitelendirir. Gurbetçi Türklerin memleketlerine duydukları sıla hasreti hiçbir zaman dinmemiştir. Gurbetçi bir Türk, ak saçlı anasını düşlerinde görüp hüzünlenirken, nazlı yârini de aklından hiçbir zaman çıkartamaz:

Zalim gurbet hasretimi incitme
Şimdi bizim diyar aklıma düştü
Göz yaşımı silip uzağa gitme
Bağrımnda nazlı yar aklıma düştü

Dönsem sıla yolu altı ay sürer
Gönlümde bin çeşit yaralar tüter
Ak perçemli anam düşüme girer
Duydum ağlar ağlar aklıma düştü (Şerif 2002: 187).

SONUÇ

Âşık Reyhani ve Âşık Mahzuni, 20. yüzyıl Âşık tarzı şiir geleneği içerisinde yer alan iki önemli sanatçıdır. Bu çalışmamızda iki değerli âşığımızın gurbetçi Türkleri konu edindikleri şiirlerini beraber ele alarak değerlendirmeye, yorumlamaya çalıştık. 1961 yılında Almanya ile yapılan antlaşma neticesinde başlayan işçi göçlerinin günümüze kadar gelişi toplumsal bir olay olarak tarihimizde yer edinmiştir. Bu toplumsal olay, âşık şiirine yansiyarak yeni bir tema olarak kendisine yer bulmuştur.

Reyhani ve Mahzuni, yurtdışına gerçekleştirdikleri konserler ile Almanya, Belçika, Hollanda ve Fransa gibi ülkelerde yaşayan gurbetçilerimizi görme imkânı bularak onların ilgileri ile karşılaşmışlardır. Gurbetçilerin onlara gösterdikleri ilginin sebebi vatanlarına duydukları hasret ve özlem duygularını onların seslendirdik-

leri türküler ile dindirmeye çalışmalarıdır. Âşıklarımız, gurbetçilerimizin bu vatan hasretiyle dolu özlem duygularını gördükten sonra şiirlerinde bu konuyu işlemeye başlayarak, şiirleri aracılığıyla onların sesi olmaya çalışmışlardır. Bir dönem Almanya'da yaşayıp onların çektikleri sıkıntı ve sorunları görme imkânı da bulan Reyhani ve Mahzuni, özellikle Almanya üzerinden gurbetçi Türkleri anlatmışlardır. Bunun sebebi ilk işçi göçünün buraya doğru gerçekleşmesi ve günümüze değin gurbetçi Türklerin nüfus olarak en yoğun yaşadığı ülke olmasıdır.

Netice itibariyle yukarıda verilen şiirlerde görüldüğü üzere Reyhani ve Mahzuni, gurbetçi Türklerin yaşadıkları sorunları, sıkıntıları, ailelerine duydukları özlemi, vatan hasretini genel itibariyle gurbetin yarattığı sonucu ortak duygu ve düşüncelerle dile getirerek bunu şiirlerinde anlatmışlardır. Âşıklar, halkın içinden çıkmış aydın insanlar olarak halkının sorunlarına duyarsız kalmayarak sazlarıyla, sözleriyle insanımızın yaşadığı bu dramı gözler önüne getirerek bizlere anlatmışlardır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, İ. (1999). *Anadoluyu Kucaklayan Ozan Mahzuni Şerif*. Ankara: Başkent Matbaacılık.
- Artun, E. (2016). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aşır, A. (2009). *Âşık Yaşar Reyhanî- Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelemesi*. Celal Bayar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Düzgün, D. (2012). *Âşık Edebiyatı. Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (Ed. M. Öcal Oğuz). Ankara: Grafiker Yayınları.
- _____ (2015). *Erzurum'un Yüzleri Reyhani*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Irmak, Y. (2017). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Âşık Mahzuni Şerif ve Şiirleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- İlknur, M. (2002). Ozanlık Geleneğinde Ulu Bir Çınar: Âşık Mahzuni Şerif. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 22: 211-220.
- Oğuz, Ö. (2007). Âşık şiiri (XVI-XX. yüzyıl). *Türk Edebiyatı Tarihi 2* (Ed. Talat Sait Halman). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şerif, M. (2002). *Dolunaya Tül Düştü Şiirler* (Haz. İslam Çankaya). Ankara: Sanat Yapıtları.
- Turan, M. (2006). Mahzuni Şerif ve Gelenek. *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yağız, S. (1999). *İşte Bizim Mahzuni*. İstanbul: Hasat Yayınları.
- Zaman, S. (1997). *Mahzuni Şerif Yaşamı-Dünya Görüşü-Şiirleri*. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.